

Inhoud

De drie vogels	7
Mijn ogen zullen jouw ogen zijn	15
Het hart van de wereld	33
Wat kan mij Mozart schelen?	47
In Syrië hebben de muren oren	57
Een verlaat welkomstgebaar	63
Aeham-muziekwinkel	73
A Room of One's Own	78
Thee moet trekken	85
Van Damascus naar Homs	97
Toen sloeg de liefde in als de bliksem	111
Roep om vrijheid	127
De exodus	145
De granaat bij de falafelkraam	153
Mijn vriend Raed	171
Een idee wordt geboren	178
De UNRWA-does, ach wee, ach wee	197
Toen Zeinab doodgeschoten werd	223
Keizersnee door een salafist	231
Burn, Piano, Burn	244
Vlucht uit Yalda	260
In de kerkers van Homs	269
Naar het noorden	281
De maalstroom in mijn hoofd	297

Kaart van Damascus	313
Detailkaart van Yarmouk	314
Woord van dank	317

De drie vogels

Een foto vertelt nooit hoe iets is begonnen. En ook niet hoe het verdergaat. Neem die foto van mij achter mijn piano, tussen de ruïnes van mijn wijk. Hij heeft overal ter wereld in de krant gestaan. Nog altijd krijg ik van mensen te horen dat het een van de foto's is die hen aan de oorlog in Syrië zal herinneren. Omdat hij groter is dan de oorlog. Maar als ik terugdenk aan het moment dat hij werd gemaakt, schuift er meteen een ander beeld voor: het beeld van de drie vogels. En ook dat is niet het begin.

Het begon heel vroeg in de ochtend. Samen met mijn vrienden Marwan en Raed was ik weer water wezen halen. Dat wil zeggen: we waren in de schemering op pad gegaan, hadden een driewielige kar met een 1000 litertank erop naar het dichtstbijzijnde waterpunt gesleept – er waren nog maar een paar waterleidingen die functioneerden –, hadden de tank daar gevuld, om zwetend het hele gevaarte weer terug te duwen.

We woonden in Yarmouk, een buitenwijk van Damascus. Assads leger had de wijk volledig van de buitenwereld afgesneden. Geen water, geen elektriciteit, geen brood, geen rijst – er was niets meer. Al meer dan honderd mensen waren verhongerd.

Ik kroop weer in bed toen we de tank bij ons in de straat hadden neergezet. Maar even later maakte mijn zoon Ahmad, die bijna twee was, me alweer wakker. Hij brabbelde tegen me en prikte al spelend met zijn vingertje in mijn oog. Het deed verschrikkelijk pijn. Ik sprong op. Aan slapen hoefde ik niet meer te denken.

Koffie en thee waren allang niet meer te krijgen. Dus had ik er een gewoonte van gemaakt 's ochtends een soort kaneelbrouwsel te zetten. Kaneel was er volop, sinds een gewapende groep een specerijenopslag had overvallen. Dat was eigenlijk niet eens zo'n slechte buit. Maar wie wil er nu kaneel als er niet eens brood is? Zo kwam de kaneel tegen dumprijzen op de markt. Omdat er ook geen suiker was, waren sommige mensen de ontharingscrème die bij een andere overval was buitgemaakt gaan gebruiken als zoetstof. Kaneelkoffie met ontharingscrème. Zo diep waren we gezonken.

Een paar maanden daarvoor was ik samen met wat jongens uit de wijk begonnen op straat te zingen. We hadden mijn piano op een transportkar getild, hem tussen de ruïnes neergezet en waren samen tegen de honger gaan zingen. Op YouTube kregen we veel views, maar in onze wijk waren de meeste mensen maar matig geïnteresseerd. Ik kon het ze niet kwalijk nemen. Wie honger heeft, heeft andere zorgen.

Maar nu was ons koor uiteengevallen. Sommige jongens zeiden dat ze geen tijd meer hadden na al het sjouwen met water en het dagenlang in de rij staan voor een paar kilo rijst van de VN. Anderen vonden dat we een sponsor moesten zoeken. Daar was ik fel op tegen. Ik wilde me voor geen enkel karretje laten spannen. En toen hielden ook de laatste jongens het voor gezien, alleen Marwan en ik waren nog over. Marwan, mijn buurjongen en vriend met wie ik 's ochtends altijd water ging halen.

Die dag hadden we samen een afspraak met een fotograaf. Ik zou alleen tussen de ruïnes gaan zingen. Ik had nog nooit alleen gezongen. Maar er moest iets gebeuren. Ik wilde iets dóén.

Hoewel we bevriend waren, noemde Marwan me altijd de 'prof'. Of eigenlijk: als we water haalden, noemde hij me Aeham, maar als het om pianospelen ging, was ik de prof. Ik had hem al drieduizend keer gezegd dat ik dat raar vond. Waarop hij altijd zei: 'O ja, tuurlijk. Aeham!' Om me vijf minuten later weer 'prof' te noemen.

Ik ging naar hem toe om hem wakker te maken. 'Marwan! Op-

staan! We hebben een afspraak!’ riep ik van beneden.

En nog een keer. ‘Hé, Marwan! Waar blijf je? Kom je mee de piano duwen?’

Normaal gesproken stond Marwan altijd voor me klaar. Dit was de eerste keer dat ik iets van tegenzin in zijn stem hoorde. ‘Ja oké, ik kom eraan,’ bromde hij.

We gingen samen naar de muziekwinkel, sjorden de transportkar met de 250 kilo wegende piano over de drempel en begonnen het gevaarte naar het huis van Niraz, de fotograaf, te duwen.

Iedereen in Yarmouk kende Niraz. Hij had een klein baardje en een ziekenfondsbril en droeg zijn haar in een lange staart. Een typische kunstenaar, met een hamer-en-sikkeltatoeage op de rug van zijn hand. Zijn werk werd gepubliceerd door belangrijke persbureaus en hij had tot in Ramallah exposities gehad.

Niraz had ook geen deurbel, maar we hadden een teken afgesproken: we zouden een steentje tegen zijn raam gooien. Maar geen al te groot, hij was een van de weinigen wiens ruiten nog heel waren. Misschien had hij tot dan toe steeds geluk gehad. Maar hij was ook heel voorzichtig. Zodra er bommen vielen, zette hij zijn ramen open, zodat ze niet sprongen.

Heel zachtjes gooide ik een eerste steentje. En nog eentje. En nog eentje. Maar Niraz kwam niet naar buiten. Marwan verloor al snel zijn geduld. ‘Waarom doet hij nou niet open? Die vriend van jou denkt zeker dat hij heel wat is?’

Voor de revolutie was Marwan bodybuilder geweest. Hij had kortgeschoren haar, een rond gezicht en flink brede schouders. Zonder nog langer te wachten, pakte hij een brok beton en gooide het tegen het raam. Rinkelend vielen de scherven het huis binnen en een paar tellen later stond Niraz vloekend voor zijn lege raamkozijn. We kregen een tirade over ons heen, die neerkwam op: ‘Verdoemd is de god die jullie heeft geschapen! Hoe is het in godsnaam mogelijk! We hebben niks te vreten, geen druppel te drinken...’ en

zo nog een tijdje verder – en binnen de kortste keren had hij ook de profet er al bij gehaald.

Even later stormde Niraz naar buiten om Marwan een lesje te leren. Die stond zijn mouwen al op te stropen. Maar ik sprong tussenbeide. ‘Challas! Kappen nou!’

‘Ik vergoed dat stomme raam van je wel!’ riep Marwan.

‘Alsof jij geld hebt!’ siste Niraz terug. Uiteindelijk ging hij chagrijnig naar binnen om zijn camera’s te halen.

We gingen op pad, Marwan en ik duwden de wagen met de piano. Allemachtig, wat was dat ding zwaar. Eerder hadden we hem altijd met zijn zessen of zevenen over de kapotte straten gesjord. Nu voelde ik me nog meer in de steek gelaten. Niraz was alleen maar aan het fotograferen, Marwan liep woedend te snuiven.

‘Help dan ook even,’ snauwde hij tegen Niraz, ‘je kunt straks nog genoeg fotograferen!’ Maar die piekerde er niet over om mee te helpen.

Niraz’ huis stond aan de rand van Yarmouk. Van daaruit was je in een paar minuten aan het front. We gingen de Palestinastraat in. Vroeger was dat een drukke winkelstraat geweest, nu lag hij er verlaten bij. Plotseling bleef Niraz staan en zei vol overtuiging: ‘Dit is het. Hier gaan we draaien.’

De verwoesting was hier heel erg. Betonnen geraamtes staken als gigantische grafzerken in de lucht, de huizen waren volledig binnestebuiten gekeerd. Overal staken leidingen, kabels en jaloezieën naar buiten. Tussen de puinbrokken die over de straat verspreid lagen groeide onkruid.

Ik ging achter de piano zitten en bedacht wat ik zou gaan spelen. De afgelopen maanden had ik tientallen liedjes geschreven, de muziek was zomaar in me opgekomen. Er schoot me een gedicht te binnen dat een man me een paar dagen eerder had gegeven.

De man heette Ziad al-Charraf en hij was ooit honingverkoper geweest in onze wijk; een ontwikkeld en welvarend man. Ik kende hem maar oppervlakkig. Ziad was gepromoveerd, honing verko-

pen was een hobby van hem. Hij had altijd tochten naar imkers in de bergen ondernomen en was naar verre landen als Jemen gereisd om nieuwe honingmengsels te proeven. Vroeger. Voor de oorlog.

Nu was hij dus een paar dagen geleden naar me toe gekomen met een gedicht. Hij zag er heel slecht uit, weerloos en verloren. Zijn ogen stonden leeg en moe, hij kon ze amper openhouden. En ik, stomme idioot die ik was, had het gedicht gelezen en wijsneuzig gezegd dat ik het prachtig geschreven vond, maar dat het niet te zingen viel. Misschien, had ik gezegd, dat ik het met pianobegeleiding kon voordragen. Zijn gedicht luidde als volgt:

Ik ben mijn naam vergeten,
de letters, de betekenis.

Ik ben de woorden vergeten
waarmee ik liedjes schreef.

Ik ben mijn stem vergeten
en mijn spiegelbeeld
mijn plek.

Ik ben de beproeving van de weg vergeten
naar de hemel, naar de mens,
naar de glorie van weleer.

Palestijnen,
Palestijnen.

En hier staat de tijd stil
voor een stuk brood
voor een doos hulpgoederen

O, mijn glorie.

Palestina.

O, mijn moeder.

Palestina.

‘Probeer het alsjeblieft, Aeham,’ zei Ziad mat. ‘Het is voor mijn vrouw.’ En toen vertelde hij me zijn verhaal. Zijn vrouw was hoogzwanger geweest. Ze had een laissez-passer gekregen om naar Damascus te gaan, om daar haar kind ter wereld te brengen. Maar de soldaten bij het checkpoint hadden haar niet doorgelaten. Een ambtenaar had haar naam op haar laissez-passer verkeerd gespeld. Alle gegevens klopten, op een tikfout na. Maar de soldaten waren onvermurwbaar gebleven.

Urenlang had ze bij het checkpoint gewacht op iemand die haar laissez-passer kon corrigeren. Zittend, staand. En toen was ze ingestort en voorovergevallen op haar buik. Op weg naar het ziekenhuis was ze overleden. Haar baby had het wel overleefd, maar niemand wist hoe het kindje het ervan af zou brengen.

Ziad had van niemand méér gehouden dan van zijn vrouw. Zijn huwelijk was niet gearrangeerd geweest, het was een huwelijk uit liefde. Zijn vrouw was zijn beste vriendin. Ze hadden al drie dochters, dit was hun eerste zoon.

En nu stond Ziad voor me met zijn eindeloos vermoeide ogen en ik stamelde: ‘Het spijt me. Vergeet alsjeblieft wat ik gezegd heb. Ik ga het op muziek zetten. Ik zal een lied voor je vrouw maken.’ Nog diezelfde avond was ik achter de piano gaan zitten en had ik een melodie bedacht.

Terwijl Niraz zijn camera’s opstelde, kwam er opeens een vrouw met een dienblaadje aan. Ze vond het zo mooi dat er op deze troosteloze plaats iemand met een piano opdook, zei ze, dat ze koffie had gezet. Ze had haar laatste beetje voor een bijzondere gelegenheid bewaard, en die was nu aangebroken. Ze wilde haar laatste koffie hier en nu drinken en naar mijn muziek luisteren. ‘Wat jullie doen, is heel, heel belangrijk,’ zei ze en ze schonk een kopje voor me in. Ik glimlachte dankbaar naar haar en genoot van de bittere smaak van de koffie.

Op dat moment hoorde ik drie vogels kwetteren. Ze zaten op de balustrade van een balkon op de eerste verdieping, recht tegenover

me. Dat mocht een wonder heten. Als er granaten en schoten klinken, zijn het de vogels die als eerste vluchten. En als er per ongeluk toch nog vogels opdoken in Yarmouk, dan werden ze vrijwel direct neergeschoten. Iedereen in de wijk had honger. Maar hier zaten er drie. En zodra ik mijn spel aanhief, begonnen de vogels weer te zingen.

Het vogelgekwetter dat ik zo lang niet had gehoord, de geur van koffie die ik al maanden miste, de woede over onze lege magen, mijn oog dat nog steeds traande door het vingertje van mijn zoon; het raakte allemaal vermengd met de kaneelsmaak in mijn buik, de vermoeidheid van het slepen met het water en de uitgebluste blik in de ogen van Ziad al-Charraf. Ik sloot mijn ogen en zong:

Ik ben mijn naam vergeten,
de letters, de betekenis.

Ik ben de woorden vergeten
waarmee ik liedjes schreef.

Ik leunde achterover en zong. Ik was alles zo ongelofelijk zat, ik walgde van alles en ik zat tot mijn nek in de ellende en de zorgen. Ziads pijn verscheurde me, de verhongerde kinderen verscheurden me en het verscheurde me dat mijn broer verdwenen was. Ik zat met kapotte handen achter een ontstemde piano – en ik was woest. Ik voelde me alleen. Wat deed ik hier tussen de ruïnes? Waar waren de anderen gebleven? Waarom hadden ze me in de steek gelaten? Al mijn vertwijfeling kwam tot uitdrukking in de woorden die ik zong.

De vrouw zat te huilen terwijl ik speelde. De tekst verwoordde de uitzichtloosheid van onze situatie, van de vrouw, van de vogels, van Niraz, Marwan en mij. Mijn zingen was als de schreeuw van iemand die in een afgrond stort en zijn hellevaart op muziek zet.

Op dat moment moet Niraz op zijn ontspanner hebben gedrukt.

Nu, in Duitsland, vragen mensen me soms: wat voor kleur had jullie tent, daar in het Palestijnse vluchtelingenkamp? Moet je nagaan. Ze denken dat ik in een tent heb gewoond, terwijl ik een prachtig, groot eigen huis had. We hadden een florierende eigen zaak, een luitwinkel. Tot de oorlog kwam die alles verwoestte. Tot een granaatsplinter de pezen van twee van mijn vingers doorsneed. Tot er naast mijn piano een meisje werd doodgeschoten. Tot is mijn piano verbrandde. Tot ik in een kerker werd gegooid. Tot ik kon vluchten.

Als je vlucht voor honger en bombardementen, laat je je wereld achter je. Je wordt een van die grijze gestalten die altijd al in ellende geleefd moeten hebben en die naar Europa komen om daar een stukje van de enorme rijkdom te bemachtigen. Zo zien de mensen je die niet begrijpen wie je bent en waar je vandaan komt. Die bang voor je zijn. Maar mijn levensverhaal is heel anders.

Hier vertel ik mijn verhaal. Ik wil onjuiste aannames ontkrachten, ik wil versimpeling tegengaan en beelden corrigeren die niet kloppen – zelfs al bevatten ze een kern van waarheid.